

Vidieť Jeruzalem

Vizuálne naratívy Jeruzalema
v súčasných náboženských kontextoch

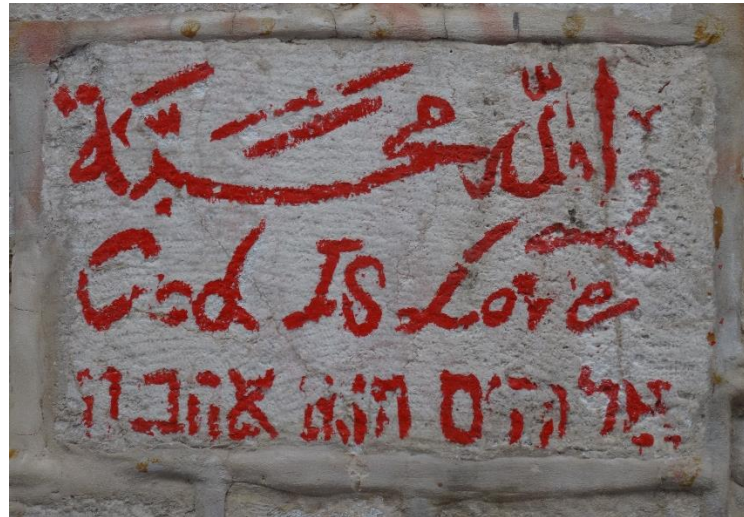
Ivica Štelmachovič Bumová

Attila Kovács

יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ
הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם
יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ
הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם
יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ
הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם
יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ

VIDIEŤ JERUZALEM

Vizuálne naratívy Jeruzalema v súčasných
náboženských kontextoch

Ivica Štelmachovič Bumová - Attila Kovács

Táto publikácia vychádza v rámci grantu **VEGA 1/0642/21 Naratívy Jeruzalema v súčasných náboženských kontextoch**

Fotografia na obálke a titulnej strane:

Umelecký projekt „Som svedkom Silwánu”, Batan al-Hawwá - Silwán, Jeruzalem (august 2022) © Attila Kovács

„Boh je láska” trojjazyčný (arabsko-anglicko-hebrejský) nápis, Krest’anská štvrť, Jeruzalem (august 2022) © Attila Kovács

- © Text a fotografie: Ivica Štelmachovič Bumová, Attila Kovács
- © Jazyková a štylistická úprava: Radoslav Hlúšek, Ivica Štelmachovič Bumová
- © Grafická úprava: Attila Kovács
- © Chronos, Bratislava, 2023

ISBN 978-80-89027-68-2

EAN 9788089027682

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Úvod

Jeruzalem bol a neustále zostáva spojovacím bodom a zároveň kameňom úrazu medzi judaizmom, kresťanstvom a islámom. Pracovníci Katedry porovnávacej religionistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave Ivica Štelmachovič Bumová, Attila Kovács a Dominik Čisárik podnikli v auguste a septembri 2022 študijnú cestu spojenú s terénnym výskumom v tejto lokalite. Ich cieľom bolo zmapovať a analyzovať vzťahy medzi jednotlivými náboženskými a etnickými komunitami v jeruzalemskom Starom meste. Výskum bol zameraný predovšetkým na izraelské a palestínske, ale aj židovské, kresťanské a muslimské vizuálne reprezentácie a otázku, ako sa tieto vizuálne symboly a objekty prejavujú vo verejnom priestore a spoluvytvárajú identity jednotlivých komunit. Táto malá výstava je skromným výberom z tohto výskumu.

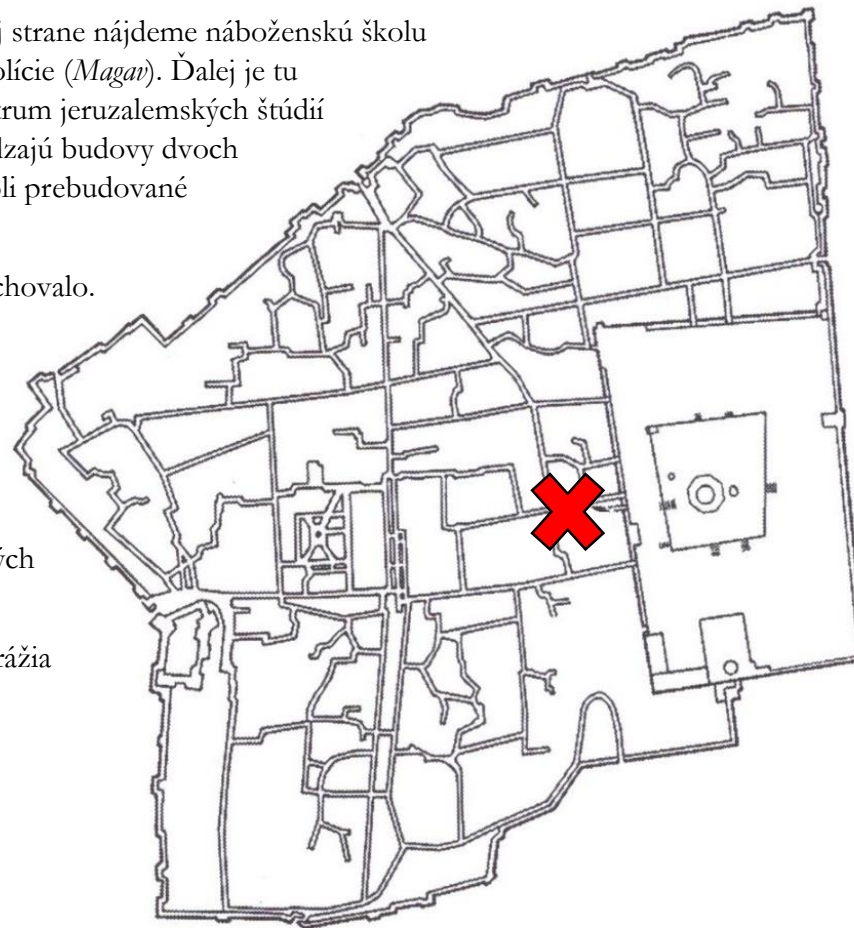
Trhovisko predavačov bavlny (Súq al-qattánín) je najväčším architektonickým komplexom pochádzajúcim z mamluckého obdobia v jeruzalemskom Starom meste. Nachádza sa pri vchode do Vznešeného okrsku (Haram aš-šaríf) tj. na Chrámovú horu (Har ha-Bajit). Staviteľom bol emír Tankíz (zomrel v roku 1340), sýrsky miestodržiteľ mamluckého sultána an-Násira Muhammada (1299-1341), sídliaceho v Káhire.

Trhovisko a súbor budov v okolí, boli vybudované týmto štedrým mecenášom umenia v priebehu desiatich rokov (1328-1337). Často sú ozdobené Tankízovým symbolom – kalichom. Popri samotnom trhovisku ide o monumentálnu vysokú bránu na východnom konci komplexu, ktorá ústi do Haramu. Jej klenba je vyzdobená voštinovou či stalaktickou štruktúrou (*muqarnas*) a kaligrafiou. Je postavená v typickom mamluckom štýle, ktorý definuje zdobenie intarziou a striedanie rôznofarebných kameňov (*ablaq*).

Trh súžil ako prístupová cesta k niektorým ďalším mamluckým stavbám. Na južnej strane nájdeme náboženskú školu emíra Tankíza (Madrasa at-tankízíja), ktorá je dnes sídlom izraelskej pohraničnej polície (*Magav*). Ďalej je tu zájazdny hostinec emíra Tankíza (Chán Tankíz), ktorý od roku 1998 slúži ako Centrum jeruzalemských štúdií (Markaz dirását al-Quds) palestínskej Univerzity al-Quds. Okrem nich sa tu nachádzajú budovy dvoch kúpeľov z mamlúckej doby. Dnes už neslúžia pôvodnému účelu a po renovácii boli prebudované na kultúrne priestory.

Na trhovisku sa už v súčasnosti bavlna nepredáva ale svoju pôvodnú funkciu si zachovalo. Trhovníci ponúkajú najmä sladkosti, náboženské predmety a všetko, čo by mohli muslimskí veriaci na ceste do mešity al-Aqsá potrebovať. Nachádza sa tu tiež malá kaviareň či iné obchody s občerstvením a s miestami na posedenie. Trhovisko obyčajne pulzuje životom. Prechádzajú tu najmä muslimovia, no občas sa tu objavia aj ortodoxní židia, ktorí sa modlia pri vstupe do Haramu. Do vnútra však – v duchu status quo – nemôžu. Pre nemuslimov slúži ako vstup do Haramu / na Chrámovú horu Marocká brána pri Západnom múre v predpísaných časoch.

Bránu trhu predavačov bavlny, ako aj ostatné vstupné brány vedúce do Haramu, strážia z vonkajšej strany izraelskí pohraničiar. Z vnútornej strany tam zasa nájdeme neozbrojených strážcov (*bary*) islámskej nadácie (*waqf*), ktorá má náboženskú autoritu nad komplexom al-Aqsá.

Svastika je starobylý náboženský a kultúrny symbol. Nachádzame ju ako dekoratívnu výzdobu na archeologických náleziskách mnohých civilizácií v rôznych eurázijských, afrických či amerických kultúrach.

Výraz pochádza zo sanskrtu a jeho význam znamená „vedúci k blahobytu, prosperite“. V indických náboženstvách sa vníma ako symbol božstva a duchovnosti. V mnohých indoeurópskych náboženstvách symbolizuje napr. blesky, ktoré predstavujú boha hromu či kráľa bohov (Indru vo védskom hinduizme, Dia v antickom Grécku, Jupitera v antickom Ríme, Thora v starogermánskej religiozite či Perúna v staroslovanskom kontexte).

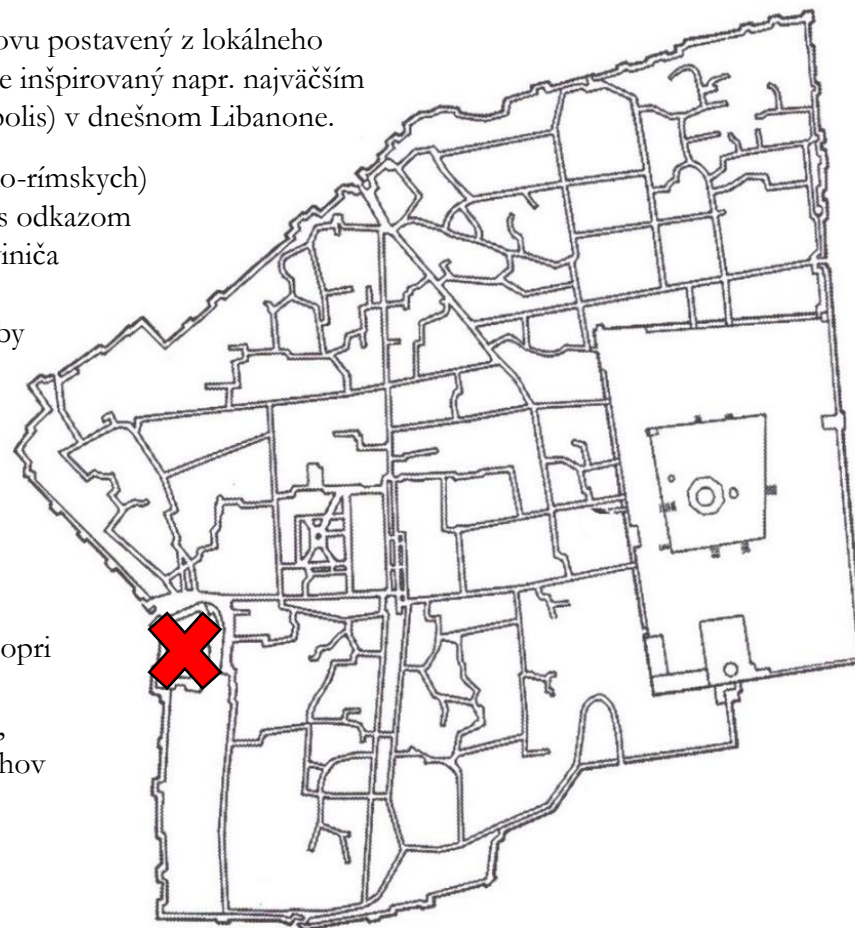
V našom prípade je svastika a tzv. Herodesova ruža použitá aj v architektúre druhého chrámu v Jeruzaleme (Bejt ha mikdaš). V rokoch 20 alebo 19 p. n. l. začala jeho prestavba, ktorú financoval židovský kráľ Herodes Veľký (37-4 p. n. l.). Jeho rekonštrukcia trvala 46 rokov.

Herodes dal zväčšiť rozlohu chrámového okrsku asi dvojnásobne. Chrám bol znovu postavený z lokálneho tzv. jeruzalemského kameňa, čo je miestny typ dolomitu. Herodes bol pritom silne inšpirovaný napr. najväčším rímskym chrámovým komplexom na Blízkom východe v Ba'lbeku (rímsky Heliopolis) v dnešnom Libanone.

Nový areál, ktorý dal vybudovať, vychádzal zo židovských a helenistických (grécko-rímskych) archaizujúcich prvkov. Staviteľia použili archaické štýly pravdepodobne zámerne s odkazom na prvý, tzv. Šalamúnov chrám. Z ozdobných reliéfov sú zachované ornamenty viniča a akantových zvitkov (často ich nachádzame aj na fasádach hrobiek, kostniciach a sarkofágoch z Herodesovho obdobia v Jeruzaleme). Tento typ rastlinnej výzdoby sa v Augustovom období (Octavianus Augustus 27-14 p. n. l.) tešil popularite v celom Stredomorí.

Ďalším zachovaným príkladom z tejto doby je šesťuholníkový vzor svastiky s rozetami, ktorý sa vyskytuje na dekoratívnej plakete nájdenej pri vykopávkach Benjamína Mazára. Podobný vzor, tzv. Herodesova ruža, sa nachádza aj na Herodesovom kamennom katafalku.

Kráľ Herodes realizoval mnohé veľkolepé až megalomanské stavebné projekty. Popri prestavbe chrámu to boli napr. Herodium (pri Betleheme), kde bol aj pochovaný, Masada (pri Mŕtvom mori), Hrobka patriarchov v Hebrone a paláce v Jeruzaleme, Jerichu a v Ceasarea Marítima, kde dal postaviť aj chrámy na počesť rímskych bohov a rímskeho cisára Augusta.

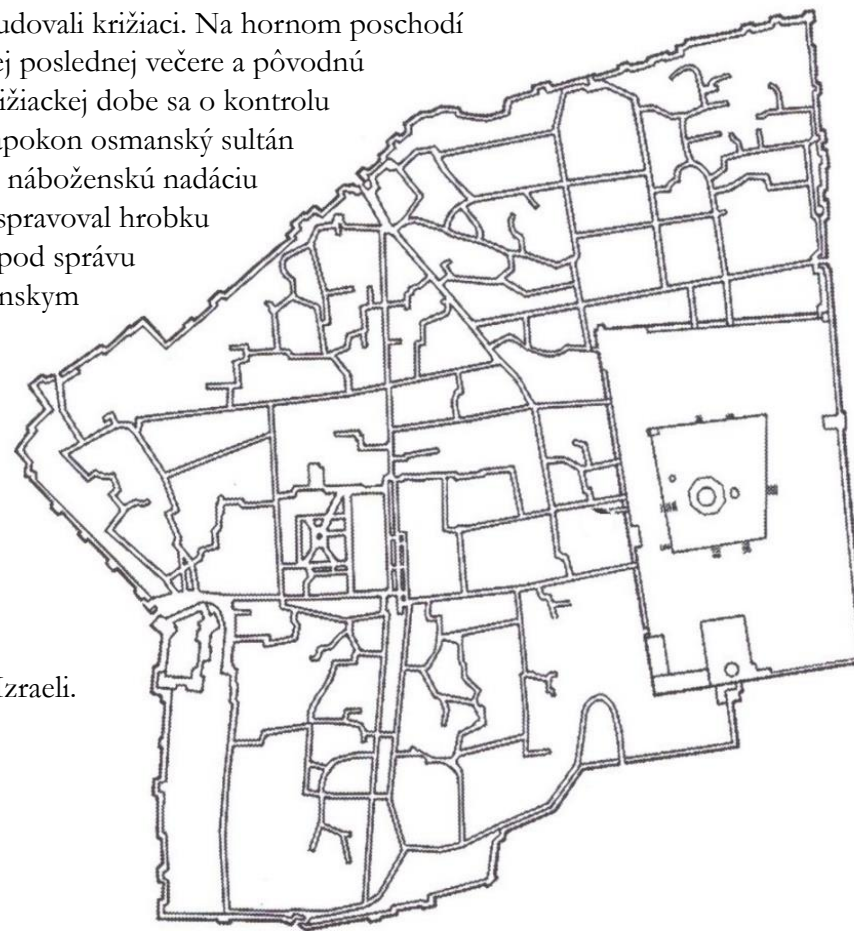
Dávidov hrob. Od 9. storočia sa táto lokalita v Ťudovej tradícii spája s pohrebným miestom biblického kráľa Dávida. Odborníci, vrátane niektorých židovských autorít, túto stavbu nepovažujú za skutočné miesto, kde by mohol byť pochovaný kráľ Dávid (o historickosti tohto kráľa sa tiež vedú vážne polemiky).

Hrobka sa nachádza na hore Sion v Jeruzaleme. Podľa archeologických a historických dokumentov tvorí základ dnešnej budovy židokresťanská synagóga z 1. storočia, nazývaná Kostol apoštolov. V neskoršej dobe bola súčasťou byzantskej Baziliky Hagia Sion a neskôr križiackeho kostola sv. Márie.

Zachovaný gotický symbolický náhrobok (*kenotaf*) biblického kráľa Dávida vybudovali križiaci. Na hornom poschodí budovy sa nachádza miestnosť, ktorá sa už tradične považuje za miesto Ježišovej poslednej večere a pôvodnú lokalitu, kde prebiehali stretnutia ranokresťanskej komunity v Jeruzaleme. Po križiackej dobe sa o kontrolu hrobu a tradičnej miestnosti poslednej večere delili františkáni a muslimovia. Napokon osmanský sultán Sulejmán I. Zákonodarca (1520-1566) vykázal františkánov a zriadil tu mešitu a náboženskú nadáciu (*waqf*) pod vedením súfijského šejka Ahmada Dadžáního al-Dáúdího. Jeho rod spravoval hrobku do roku 1948. Vtedy sa hora Sion dostala pod izraelskú kontrolu a hrob prešiel pod správu Ministerstva pre náboženské záležitosti Izraela. V súčasnosti je spravovaná rabínskym seminárom Diaspora Yeshiva.

Spodná časť stavby bola vtedy zmenená na synagógu a predelená prepážkou (*mechica*), ktorá ju dodnes rozdeľuje na ženskú a mužskú časť. Muslimský kryt na *kenotafe* bol nahradený oponou (*parochet*). Prístup do nej majú všetky etnické aj náboženské skupiny, musia ale zachovávať *status quo*.

Až do šest'dňovej vojny (1967) sa izraelskí židia nemohli dostať na posvätné miesta v Starom meste. Preto bola táto lokalita považovaná za vhodnú pre bohoslužby. Jej strecha totiž poskytovala dobrý výhľad na Chrámovú horu, vtedy pre židov neprístupnú. Židia ju preto považovali za najsvätejšie miesto v Izraeli.

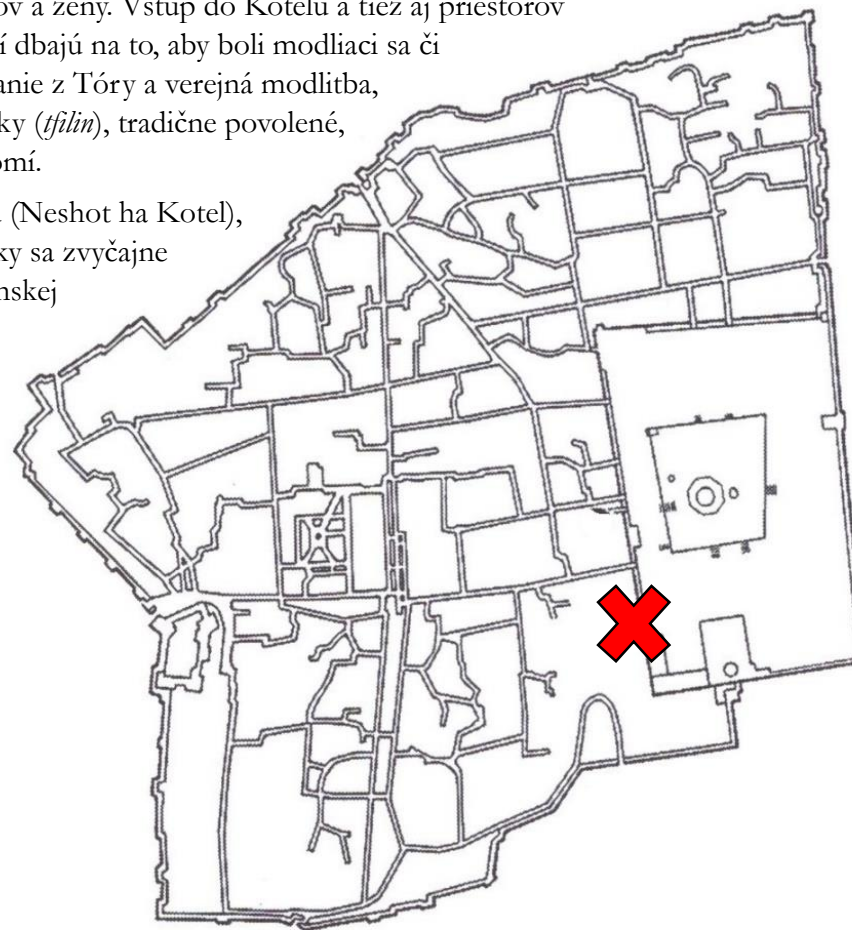

Západný múr, alebo hebrejsky ha-Kotel, hovorovo Múr nárekov, je súčasťou vonkajšieho oporného múru druhého jeruzalemského chrámu, ktorý dal zrekonštruovať Herodes Veľký (37-4 p. n. l.). V roku 70, počas prebiehajúcej židovskej vojny, bol (azda nešťastnou náhodou) zničený Rimanmi.

Súčasná námestie pred Kotelom vzniklo po šesťdňovej vojne (1967) demoláciou Marockej štvrť Starého mesta. Lokalitu dnes kontroluje Nadácia dedičstva Západného múru (ha Keren le-morešet ha Kotel ha maariv), nezisková organizácia, ktorá je zodpovedná za správu Západného múru v Jeruzaleme. Nadácia je súčasťou ultraortodoxného rabinátu v Izraeli.

Pravidlá modlitby v tejto najväčšej otvorenej synagóge na svete určuje ortodoxný vládny rabin. Priestor pred „Múrom nárekov“ je preto rozdelený prepážkou (*mechica*), ktorá oddeľuje priestor osobitne pre mužov a ženy. Vstup do Kotelu a tiež aj priestorov ženskej (aj mužskej) časti kontrolujú strážkyne (v mužskej časti strážcovia), ktorí dbajú na to, aby boli modliaci sa či návštevníci vhodne oblečení. Kým v mužskej časti sú spievanie, verejné predčítanie z Tóry a verejná modlitba, či nosenie modlitebných odevov – modlitebný plášť (*talit*) a modlitebné remienky (*tfilin*), tradične povolené, v ženskej časti sú zakázané. Ženy sa môžu iba modliť, síce pri múre, ale v súkromí.

Pre nerovnoprávne postavenie žien vznikla v roku 1988 organizácia Ženy múru (Neshot ha Kotel), ktorá sa snaží presadiť rovnaké práva pri praktizovaní judaizmu u žien. Jej členky sa zvyčajne organizujú počas sviatku *Roš chodeš* (hlava mesiaca / prvý deň v mesiaci). Do ženskej sekcie pašujú Tóru, spievajú a majú na sebe *talit* a *tfilin* – často sú preto násilne vyvedené, či zatknuté. Ortodoxní rabíni sa stavajú proti týmto aktivitám. Argumentujú, že síce Tóra tento spôsob modlitby u žien nezakazuje, je ale v rozpore so židovskými zvyklosťami a práve zvyk (*minhag*) určuje správne správanie. Obviňujú ženy z feministických postojov, ktoré sú vzdialené bohoslužbe.

בין דברי הקטורת נמסרה אבן (הקטורת) אבן
(קטורת) קטורת הקטורת כהן כהן
הוא זה על קטורת אבן
הקטורת הקטורת זהו קטורת אבן
הוא זה על קטורת אבן
הוא זה על קטורת אבן
הוא זה על קטורת אבן

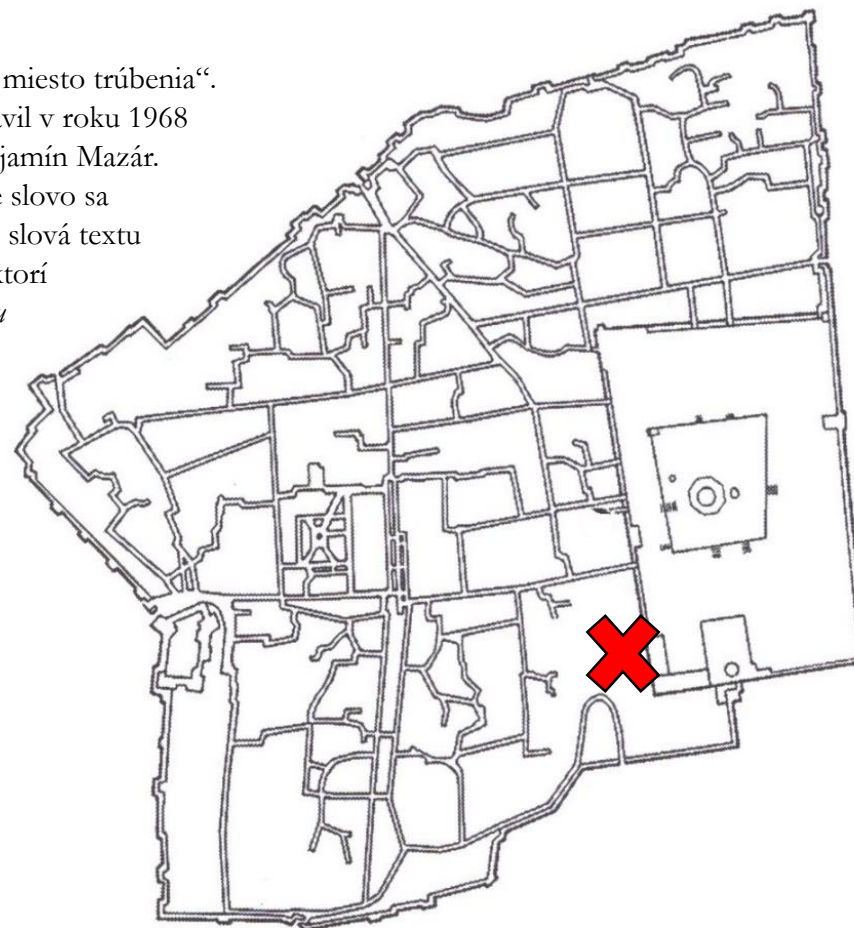
Among the collected stones was one
(in Hebrew) which was one
in the place of transposing it.
probably marked the place
of the second temple days this stone
Marked - when the corner of the
temple -

Jeruzalemský archeologický park (známy aj ako Ophel Garden) sa nachádza v blízkosti Západného múru v Starom meste. Na severe zasahuje do Chrámovej hory, na východe do svahu Olivovej hory a údolia Kidron a na západe a juhu do údolia Gehinnom.

Je to najvýznamnejšia izraelsko-palestínska staroveká lokalita. Biblický výraz „*ofel, ophel*“ označuje časť lokality, ktorá je vyvýšená nad okolím. V hebrejskej Biblii sa tento výraz viaže na dve mestá – Jeruzalem a Samáriu.

V tejto lokalite sa v druhej polovici 20. storočia uskutočnili rozsiahle archeologické výskumy. Na fotografii vidíme časť úseku ulice, ktorá je na pravej strane ohraničená múrom (jeho spodná časť bola pravdepodobne postavená počas rekonštrukcie druhého chrámu za kráľa Herodesa Veľkého (37-4 p. n. l.) a na ľavej strane boli odkryté budovy určené na rituálny kúpeľ (*mikve*) a ďalšie technické stavby. V strede ulice sú viditeľné popadané kamene. Tieto spadli (alebo boli zhodené) pravdepodobne pri požiari druhého chrámu v roku 70 a takto boli objavené v roku 1968 izraelským archeológom Benjamínom Mazárom.

V popredí je vidno kamennú kópiu nápisu vytesaného do kameňa s textom „na miesto trúbenia“. Pochádza z 1. storočia n. l. a originál (dnes je uložený v Izraelskom múzeu) objavil v roku 1968 pri svojich prvých vykopávkach južného múru Chrámovej hory spomínaný Benjamín Mazár. Na kameni sú zachované iba dve celé slová napísané hebrejskou abecedou. Prvé slovo sa prekladá ako „na miesto“ a druhé slovo ako „trúbenia“ alebo „trúbenie“. Ďalšie slová textu sa nezachovali. Predpokladá sa, že nápis bol smerovým znamením pre kňazov, ktorí v období druhého chrámu trúbili na trúbu a oznamovali začiatok a koniec *šabatu* (piatok po západe slnka, sobota do západu slnka). Nápis bol pravdepodobne umiestnený na juhozápadnom rohu Chrámovej hory nad touto ulicou. Spája sa s pasážou v diele Jozefa Flavia *Židovská vojna* (IV, ix, 12; 1. storočie). V nej opisuje túto časť chrámu ako „miesto, kde bolo zvykom, aby jeden z kňazov stál a oznamoval zvukom trúby popoludní príchod a nasledujúci večer koniec každého siedmeho dňa“.

PLEASE VISITORS YOU ARE WELCOME TO VISIT BUT PLEASE DO NOT PASS THROUGH OUR NEIGHBORHOODS IN IMMODEST CLOTHING

מעבר קבוצות
SEVERELY OFFEND THE RESIDENTS
PLEASE - STOP THIS

בשכונותינו, פוגע קשות בחושבים
אנא המנוע מכך

PLEASE DO NOT PASS THROUGH OUR NEIGHBORHOODS IN IMMODEST CLOTHING

אנא אל תעברי בשכונותינו בלבוש לא צנוע

PLEASE DO NOT DISTURB THE SANCTITY OF OUR NEIGHBORHOODS AND OUR WAY OF LIFE AS JEWS COMMITTED TO GO AND HIS TORAH

אנא אל תפרימי לדרישות שבו תינו ודאגות חיינו כי תורמים נאמנים לר"י ולתורתנו

פתרונות נעילה מתקדמים
מהחברות הטובות ביותר
052-7148-495

אהרון
פתרונות נעילה מתקדמים

72

Mea Šearim („Sto brán / Sto násobok” – podľa Gn 26, 12), patrí medzi najstaršie židovské osady v Jeruzaleme založené mimo Starého mesta.

Prvé obydlia dali vybudovať židovskí osadníci starého jišuvu (označenie židovských prístupovcov pred prvou imigráciou – *aljja* [výstup do Erec Jisrael] v roku 1882) spolu so svojim (hlavným) rabínom Meirom Auerbachom medzi rokmi 1874-1880. Dodnes ju obývajú bohobojní (*charedim*), príslušníci aškenázkeho ultraortodoxného judaizmu, niektorí pôvodom aj z Uhorska, vrátane chasidov (*chasidim*) (Braslavských, Litovských, Satmárskych a i.). V lokalite sídli aj množstvo ultraortodoxných rabínskych rodov, často pochádzajúcich z povojnovej strednej a východnej Európy.

V čase svojho vzniku predstavovala Mea Šearim modernú štvrť s lepšími hygienickými podmienkami a azda aj životnou úrovňou, než boli v Starom meste. V tomto období bola chránená múrom so štyrmi bránami, ktoré sa na noc kvôli bezpečnosti obyvateľov zamykali. Jej architektonický návrh, ktorý vypracoval nemecký protestantský architekt Conrad Schick, počítal aj so zelenými dvormi pri každom dome, avšak pre obyvateľov bolo praktickejšie vybudovať kravíny namiesto zelene. Vo svojej dobe bola prvou štvrťou, kde bolo zavedené pouličné osvetlenie. Cieľom jej zakladateľov bolo vytvoriť izolovanú lokalitu, kde mohli zbožní židia nerušene žiť židovský život a každodenne naplňať 613 príkazov (*micvoť*) bokom od moderného sveta. Tento účel naplňa Mea Šearim dodnes a jej obyvatelia si svoje súkromie úzkostlivo strážia.

Pri každom vstupe do štvrte sú umiestnené tabule „Skromnosť“ v hebrejskom aj anglickom jazyku, na ktorých sa od žien žiada, aby nosili skromné oblečenie (sukne pod kolená a dlhšie, rukávy po lakte, žiadne výstrihy). Muži a chlapci sa majú vyvarovať nosenia krátkych nohavíc a tričiek bez rukávov. Od návštevníkov sa tiež požaduje, aby nerušili život obyvateľov lokality – to sa týka aj fotografovania obyvateľov, návštev veľkých skupín turistov a pod. Dôležité je nevzbudzovať pozornosť. Počas *šabatu* sa v štvrti nemá fotografovať, fajčiť, používať mobilné telefóny, jazdiť autom. Nedodržiavanie týchto zásad môže vyústiť až do fyzického konfliktu.

Súčasťou Mea Šearim je množstvo synagóg a modlitební, mnohých *ješív* (rabínske učilište) a ďalších náboženských škôl. Nachádza sa tu veľa obchodíkov s kóšer potravinami, ktoré pre obyvateľov štvrte schvaľuje lokálny rabín, či obchody s prísne kontrolovanou náboženskou literatúrou. V uličkách je väčšinou možné stretnúť mužských členov komunity oblečených v tradičných tmavých kaftanoch, s jarmulkou a pajesmi. Ženy, väčšinou oblečené v tmavom, často v hrubých čiernych pančuchách a so šatkami, parochňami či inými pokrývkami na hlavách, je vidieť len zriedka. Väčšinou sa zdržiavajú v bezpečí obydlia.

Komunikačným jazykom vo štvrti je jidiš, pretože hebrejčina sa považuje za výlučne bohoslužobný jazyk.

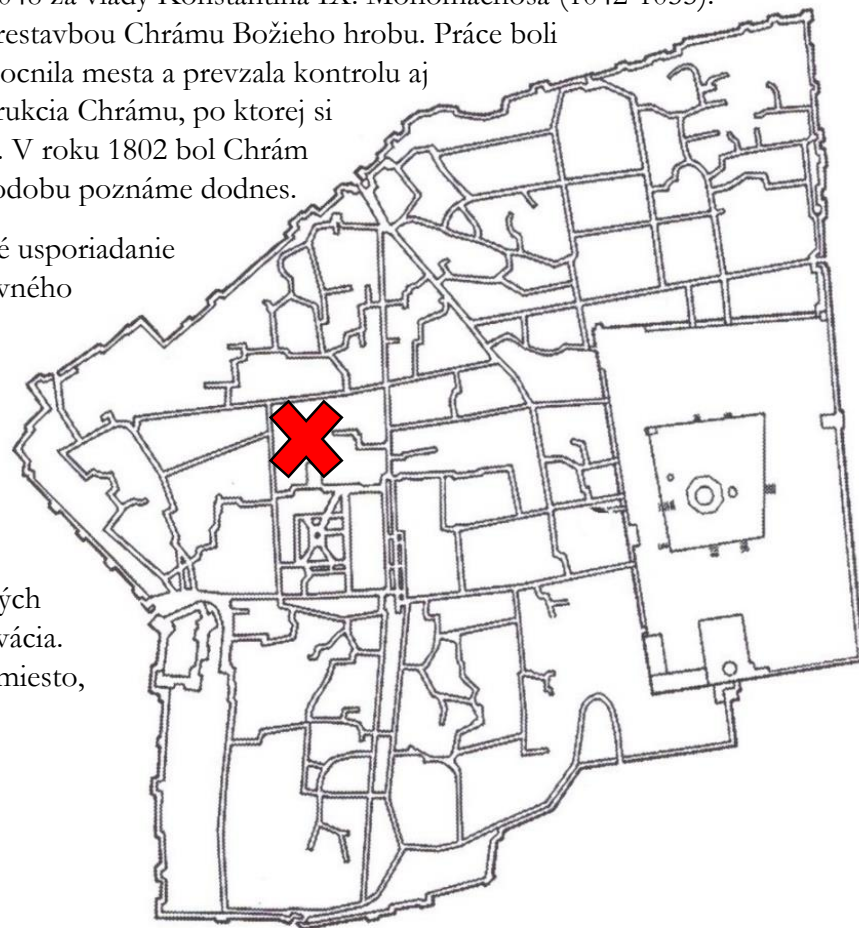
V lokalite sídli antisionistická ultranáboženská skupina – *Neturej Karta* (Strážcovia mesta), ktorej pôvod je z Uhorska - z okruhu Josefa Chaima Sonnenfelda z Vrbového a tiež Jo'ela Teitelbauma zo Satmaru. Mnohí členovia hnutia odmietajú izraelské doklady, niektorí iba ignorujú Izraelský štát (*Medinat Jisrael*), iní spolupracujú s palestínskymi hnutiami, ktorých cieľom je zničenie sionistického štátu.

Svätý / Boží hrob je podľa väčšiny kresťanských cirkví tradičným miestom Ježišovej hrobky. Nachádza sa blízko miesta zvaného Golgota / Kalvária (Miesto lebky), kde bol podľa kresťanskej Biblie Ježiš ukrižovaný. V roku 135 založil rímsky cisár Hadrián (117-138) na mieste biblického Jeruzalema mesto Aelia Capitolina. Na údajnom mieste Ježišovho hrobu dal postaviť chrám Venuše. V roku 326 sa na príkaz cisára Konštantína Veľkého (306-337) stal z chrámu Venuše kresťanský kostol. V priebehu prestavby, cisárova matka Helena a jeruzalemský biskup Makarius, našli „Svätý hrob“ a „Pravý kríž“. V rokoch 335-380 prebehla výstavba Chrámu Božieho hrobu, ktorá pozostávala z *anastásis* (rotunda s kupolou nad hrobom), *patio* (dvora), *martyrionu* (samotná bazilika) a *átria* (nádvorie) s vchodom z ulice *Cardo maximus*.

Lokalita mala rušné dejiny: v roku 614 Chrám Božieho hrobu vypálili Peržania a po dobytí Jeruzalema muslimami v roku 637 chrám navštívil aj kalifa Umar ibn al-Chattáb. V roku 1009, na príkaz fátimovského kalifa al-Hákima bi-Amr Alláha, bol Chrám Božieho hrobu zničený (spolu s ostatnými kostolmi a synagógami v jeho ríši). Tento akt poslužil ako zámienka pre križiacke výpravy. V roku 1028 dal kalif Alí az-Záhira súhlas k výstavbe Chrámu Božieho hrobu, stavbu však financovala Byzancia a bola dokončená v roku 1048 za vlády Konštantína IX. Monomachosa (1042-1055). V roku 1099 bol Jeruzalem dobytý križiakmi, ktorí začali s veľkou rekonštrukciou a prestavbou Chrámu Božieho hrobu. Práce boli dokončené a Chrám znovu vysvätený v roku 1149. V roku 1517 sa Osmanská ríša zmocnila mesta a prevzala kontrolu aj nad Chrámom. A napokon v roku 1555, pod vedením františkánov, prebehla rekonštrukcia Chrámu, po ktorej si predstavitelia katolíckej a ortodoxnej denominácie podelili kontrolu nad jeho časťami. V roku 1802 bol Chrám zničený požiarom, po ktorom sa uskutočnila ďalšia rozsiahla rekonštrukcia a ktorej podobu poznáme dodnes.

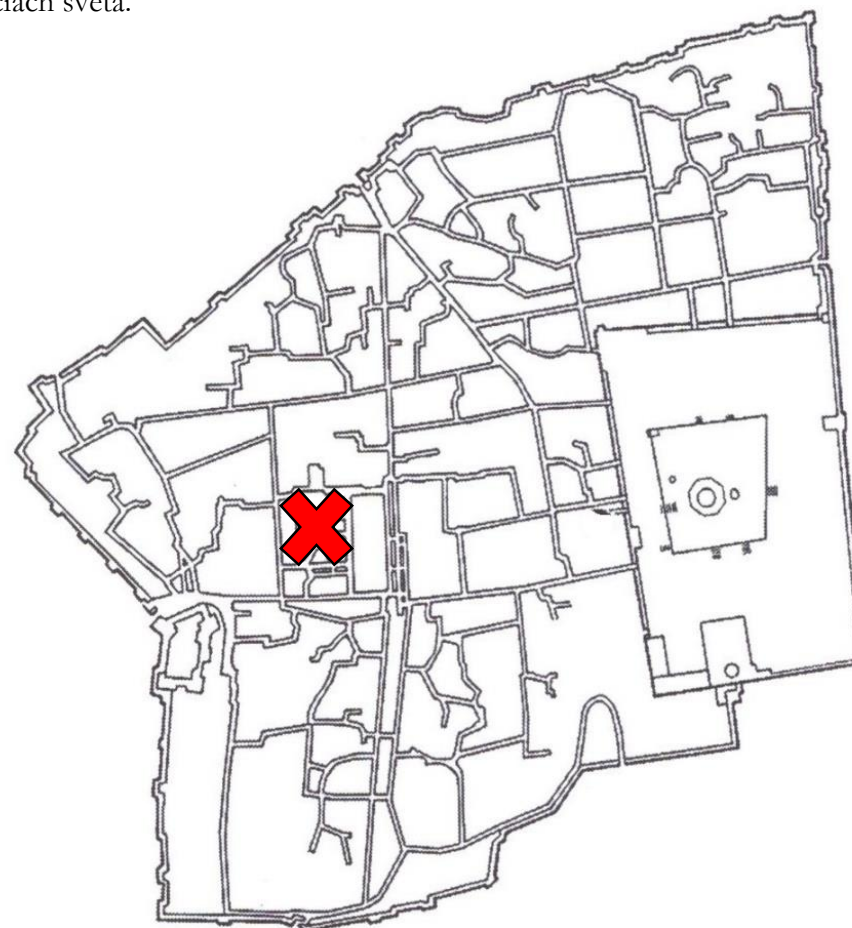
V roku 1853 sultánsky dekrét (*fermán*) potvrdil *status quo*, na ktorom je založené dnešné usporiadanie v Chráme. O budovu sa delí šesť denominácií: grécko-ortodoxná cirkev (v pozícii hlavného protektora), katolícka cirkev (rímsko-katolícka cirkev – reprezentovaná predovšetkým františkánmi – a orientálne katolíckej cirkvi), arménska apoštolská cirkev, sýrsko-ortodoxná cirkev (jakobiti), koptská ortodoxná cirkev a etiópska ortodoxná cirkev. Každá z cirkví spravuje svoje špecifické časti budovy (kaplnky a pod.), nad ktorými úzkostlivo bdie. Niektoré oblasti stavby sú v spoločnej správe. Akákoľvek zmena v Chráme môže prebehnúť jedine so súhlasom všetkých denominácií, k čomu však dochádza len zriedka. Preto sa aj Svätý hrob dostal do dezolátneho stavu, až kým pod tlakom jordánskeho kráľa Abdulláha II. (1999-), ktorý je protektorom kresťanských a muslimských posvätných miest Jeruzalema, prebehla v rokoch 2016-2017 jeho renovácia. Hrob je hlavným cieľom kresťanských pútnikov z celého sveta. Na fotografii vidíme miesto, kde malo ležať Ježišovo mŕtve telo.

Kameň, resp. kamenný blok, na ktorom podľa tradície zavinuli Ježiša do posmrtného rubáša, sa nachádza pri XIII. zastavení Via Crucis (Križovej cesty) v blízkosti súčasného vchodu do Chrámu Božieho hrobu. Od križiackej doby slúži tento vchod ako hlavná brána do komplexu. Údajne už od čias Saláh ad-Dína (12. storočie) a s určitosťou od osmanskej vlády (1517) majú zverenú kontrolu vstupu do Chrámu Božieho hrobu dve rodiny z jedného muslimského rodu. Rodina Džawda al-Husajní (Ál Ghudíja) je strážcom kľúča a rodina Nusajba je zasa strážcom brány. Obidve rodiny majú na starosti rituál raňajšieho otvárania a večerného zatvárania brány Chrámu.

Kameň je dôležitým miestom pre kresťanských pútnikov, ktorí sem kladú svoje upomienkové artefakty (sviečky, relikvie, kríže, sväté obrázky atď.), ale aj svoje osobné predmety (tašky, peňaženky atď.), ba dokonca aj svoje deti, aby získali požehnanie miesta, kde ležalo Ježišovo telo. Lokalita je dobrým príkladom kontaktnej mágie, ktorá je prítomná v mnohých náboženských tradíciách sveta.

VI. zastavenie na Via Dolorosa. Tradičná trasa Via Dolorosa (Cesta utrpenia) známa tiež ako Via Crucis (Križová cesta), sa ustálila v 16. storočí.

Alternatívna trasa sa odkláňa po III. či VIII. zastavení a vedie k tzv. Záhradnému hrobu Ježiša. Tzv. Záhradný hrob, ktorý sa nachádza mimo mestské hradby pri Damaskej bráne, je alternatívnym miestom, kde mal byť pochovaný Ježiš. Od 19. storočia ho uctievať niektoré protestantské denominácie.

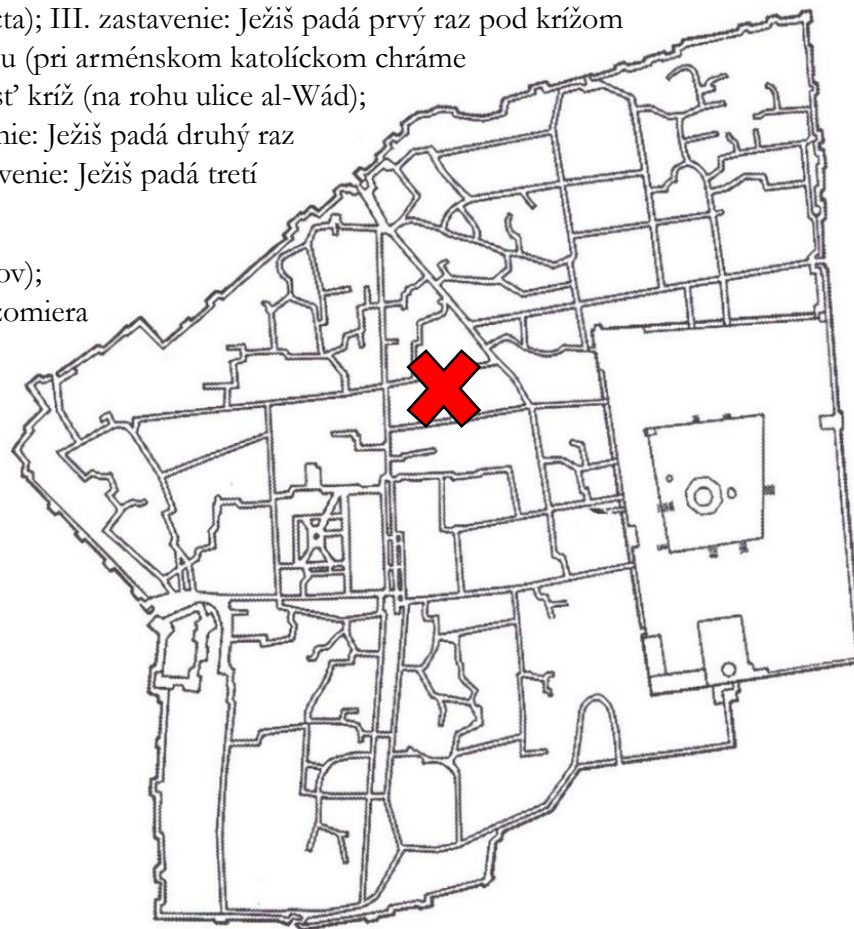
Pokiaľ ide o historickú presnosť Via Dolorosa, cesta sa viac riadi topografiou Aelia Capitolina, spomínaného antického mesta založeného cisárom Hadriánom.

Križová cesta má tradične štrnásť zastavení, z ktorých sa prvých deväť nachádza na Via Dolorosa a ostatné v interiéri Chrámu Božieho hrobu.

Zastavenia sú nasledovné: I. zastavenie (pevnosť Antónia, dnes základná škola Umaríja): Ježiš je odsúdený na smrť; II. zastavenie: Ježiš berie križ na svoje plecia (pri Studium Biblicum Franciscanum – Terra Sancta); III. zastavenie: Ježiš padá prvý raz pod križom (pri rakúsko-uhorskom hospíci); IV. zastavenie: Ježiš sa stretáva so svojou matkou (pri arménskom katolíckom chráme Panny Márie v bolestiach); V. zastavenie: Šimon Cyrenejský pomáha Ježišovi niesť križ (na rohu ulice al-Wád); VI. zastavenie: Veronika podáva Ježišovi svoju šatku (na fotografii); VII. zastavenie: Ježiš padá druhý raz pod križom; VIII. zastavenie: Ježiš napomína plačúce ženy Jeruzalema; IX. zastavenie: Ježiš padá tretí raz pod križom (pri koptskom kláštore sv. Antona).

V Chráme Božieho hrobu: X. zastavenie: Ježišovi vyzliekajú šaty (kaplnka Frankov); XI. zastavenie: Ježiša pribíjajú na križ (katolícka kaplnka); XII. zastavenie: Ježiš zomiera na križi (grécko-ortodoxná kaplnka); XIII. zastavenie: Ježiša skladajú z križa; XIV. zastavenie: Ježiša pochovávajú (Svätý hrob).

Každý piatok poobede františkáni organizujú po Via Dolorosa procesiu pre pútnikov so začiatkom o 15.00 hodine, v zime o 16.00 hodine. Na pokojný priebeh tohto rituálu dohliadajú tradiční strážcovia (*qanwás*) (viď postavu s červeným fezom na hlave) ako aj izraelská polícia.

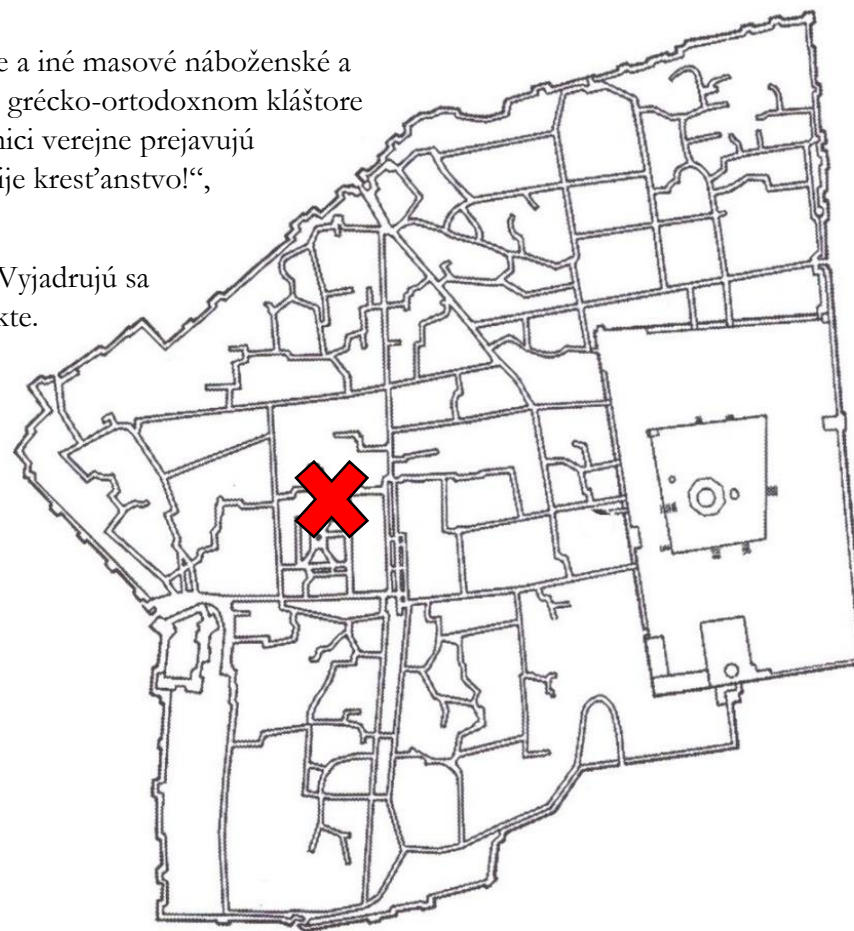
Palestínski kresťania odvodzujú svoj pôvod od prvých židokresťanov, Ježišových nasledovníkov. Levantínci, teda kresťanské komunity v syropalestínskej oblasti, tvorili vždy dôležitú súčasť blízkovýchodného kresťanstva. Platilo to najmä pre tých, ktorí žili v Nazarete, Jeruzaleme alebo Betleheme, teda v najdôležitejších lokalitách pre túto náboženskú tradíciu.

Palestínski kresťania v prvej polovici 20. storočia predstavovali ešte 10 % z celej palestínskej populácie britského mandátu, no dnes sa hlási ku kresťanstvu len zhruba 2 % obyvateľov Izraela, Západného brehu a Gazy. K uvedenej situácii došlo v dôsledku eskalácie konfliktu, počas ktorého mnohí z nich emigrovali. V súčasnosti palestínski kresťania tvoria približne pol miliónovú populáciu, no na palestínskych a izraelských územiach z nich žije menej než polovica. Nie je to homogénna komunita, patrí k rôznym cirkvám a denomináciám, najmä grécko-ortodoxnej, katolíckej (okrem rímsko-katolíckej aj maronitskej, melkitskej a sýrsko-katolíckej), ale aj k rôznym orientálnym ortodoxným komunitám (kopti a jakobiti), alebo protestantským zoskupeniam (luteráni a anglikáni).

Palestínski kresťania sú aj verejne veľmi aktívni a pravidelne organizujú procesie a iné masové náboženské a komunitné podujatia. Na fotografii je ukážka z ukončenia mariánskej procesie v grécko-ortodoxnom kláštore Getsemane pri Chráme Božieho hrobu v Jeruzaleme. Počas týchto rituálov pútnici verejne prejavujú svoju kresťanskú identitu a popri modlitbe ju často vyjadrujú výkrikmi „Nech žije kresťanstvo!“, „Nech žije Ježiš!“ a pod.

Palestínske kresťanské cirkvi, skupiny aj jednotlivci, sú veľmi činní aj politicky. Vyjadrujú sa k spoločenským otázkam a vystupujú aktívne aj v izraelsko-palestínskom konflikte.

Vo Svätej zemi sú samozrejme silne prítomné aj mnohé zahraničné cirkvi doslova z celého sveta. Ich mníchov, duchovných a najmä veriacich môžeme vidieť na významných miestach, ktoré sú podľa tradície spojené s dejinami kresťanstva.

Jeruzalemský syndróm je stav (mentálna porucha), ktorý postihuje niektorých návštevníkov pútnických miest vo Svätej zemi, najmä v Jeruzaleme, kde sa začnú považovať za nejakú biblickú postavu (najmä za proroka Eliáša a Ježiša). Až 95% postihnutých sú kresťania, z toho zhruba 60% tvoria protestanti (prevažne evanjelikáni). Zvyšok predstavujú pravoslávni a katolícki pútnici, pričom medzi dve tretiny všetkých patria ženy. Židov a muslimov sa syndróm týka len veľmi okrajovo.

Hlavnými príznakmi syndrómu sú „očista“ (fyzická aj rituálna), zvláštne (často biele) „dobové“ oblečenie či iné vizuálne prostriedky, stav neustáleho vzrušenia a hyperaktivita, recitácia biblických veršov, agitácia, kázanie a neustále navštevovanie svätých miest (najmä Západného múru či Chrámu Božieho hrobu). Počet ľudí postihnutých jeruzalemským syndrómom rapídne narástol okolo roku 2000, kedy samozvaných „mesiášov“ a „prorokov“ bolo bežne vidieť najmä na uliciach Jeruzalema.

Ľudia s jeruzalemským syndrómom sú zvyčajne hospitalizovaní na psychiatrickej klinike v lokalite Kfar Šaul (Šaulova dedina) na predmestí mesta. Klinika sa nachádza na mieste bývalej palestínskej dediny Deir Jásín, kde v roku 1948 židovské extrémistické skupiny Irgun a Lechi zmasakrovali palestínskych civilistov a na jej mieste postavili spomínanú Kfar Šaul.

Jeruzalemský syndróm je úzko spojený aj s eschatologickým očakávaním druhého príchodu Ježiša, resp. Mesiáša, a postavením tretieho židovského chrámu. Niektorí jedinci sa v tomto smere nespoliehajú len na Božiu priazeň a modlitby, ale snažia sa udalosti „urýchliť“. Jeden z nich, austrálsky evanjelikálny kresťan Denis Michael Rohan, sa považoval za „vyslanca Boha“. Presvedčený, že jeho úlohou je očistiť Chrámovú horu za účelom postavenia tretieho chrámu pri príležitosti druhého príchodu Mesiáša, podpálil v roku 1969 Mešitu al-Aqsá, ktorá vyhorela. Rohan bol následne zatknutý a poslaný na psychiatrickú liečbu. Väčšina ľudí postihnutých jeruzalemským syndrómom (ako muž na fotografii) sa však správa mierumilovne a uspokojí sa s modlitbou a návštevou posvätných miest.

Výstavbu tretieho chrámu plánujú aj mnohé radikálne židovské skupiny. Najradikálnejšie z nich bolo *ba Machteret ba jehudit* (Židovské podzemie), ultrapravicová militantná skupina vytvorená z členov *Guš Emunim* (Blok vieriacich). Pôsobila v rokoch 1979-1984 a organizovala teroristické útoky proti palestínskym cieľom. V roku 1984 hnutie plánovalo vyhodiť do vzduchu Skalný dóm a Mešitu al-Aqsá, aby tak „uvoľnilo priestor“ pre tretí chrám. Väčšina týchto radikálnych skupín sa však obvykle realizuje porušovaním *status quo* – napr. provokatívnymi skupinovými návštevami Chrámovej hory a pod.

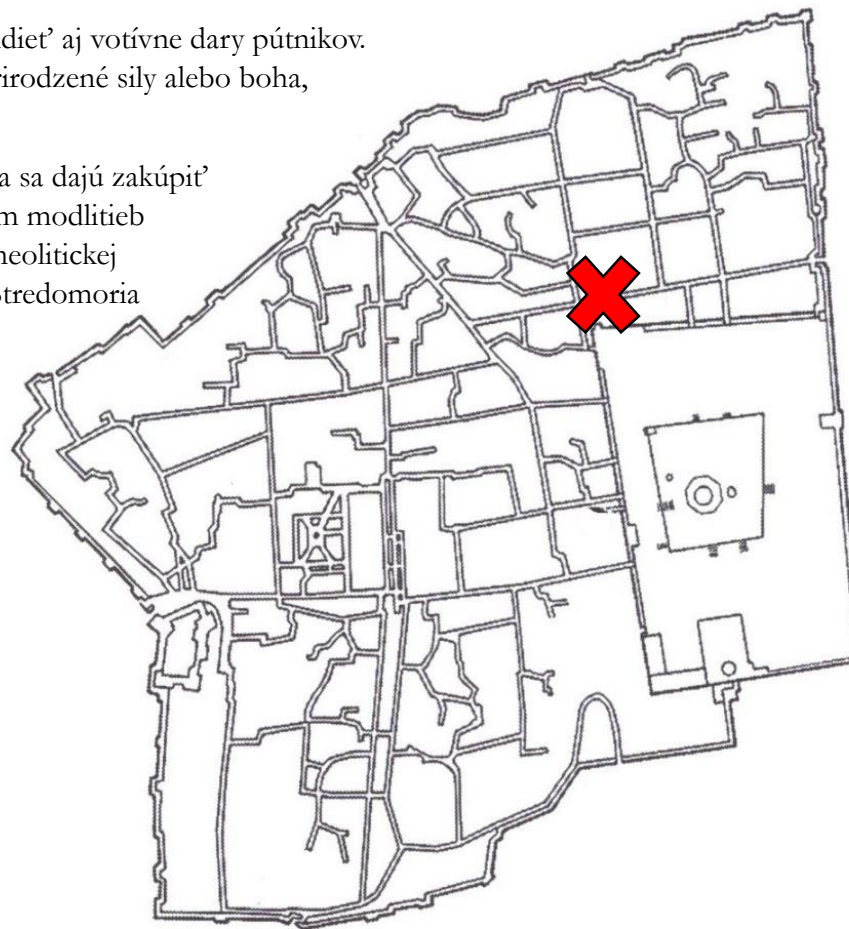

Ježišovo väzenie (Praetorium) je súčasťou grécko-ortodoxného kláštora na Via Dolorosa. Samotný latinský termín *praetorium* pôvodne identifikoval stan generála v rímskom vojenskom tábore. V Novom zákone Praetorium označuje budovu paláca Piláta Pontského, rímskeho prefekta Judska, kde súdil Ježiša. Predpokladá sa, že išlo o jeden z obytných palácov postavených Herodesom Veľkým (37-4 p. n. l.) v Jeruzaleme. Podľa Nového zákona to bol ten palác, kde bol Ježiš väznený a napokon i odsúdený na smrť (Jn 18,28; 19,9; Mk 15,16 a i.). Identifikácia tohto miesta je dnes predmetom sporu nielen medzi jednotlivými náboženskými komunitami, ale aj medzi archeológmi a historikmi.

Medzi možné lokality, kde mohol byť uväznený Ježiš po odsúdení, patria tri jaskyne, ktoré sa nachádzajú medzi II. zastavením Via Dolorosa a oblúkom Ecce Homo. Tieto lokality pravdepodobne pochádzajú z obdobia prvého chrámu a mohli byť používané ako žalár pre zločincov v rímskom období. V každom prípade na začiatku 20. storočia boli prerobené na „kaplnky väzenia“ a miesta pre modlitbu. Tu pre grécko-ortodoxných pútnikov začína Via Dolorosa. Fotografia ukazuje miesto, kde podľa kresťanskej tradície „zasadený v kameni“ mal stráviť Ježiš po svojom odsúdení noc pred ukrižovaním.

Okrem obrazu uväzneného Ježiša v spoločnosti anjelov môžeme na fotografii vidieť aj votívne dary pútnikov. Tieto predmety slúžia veriacim ako obety a dary. Ich cieľom je nakloniť si nadprirodzené sily alebo boha, alebo nimi vyjadrujú žiadosť o pomoc či poďakovanie za uzdravenie.

Plechové prívesky na fotografii zobrazujúce rôzne časti/končatiny ľudského tela sa dajú zakúpiť pri vchode do budovy. Majú vyjadrovať vďaka veriacich, ktorí si prostredníctvom modlitieb vyprosili vyliečenie toho, čo zobrazujú. Tieto predmety mali svoju tradíciu už v neolitickej dobe a boli veľmi obľúbené v náboženstvách starovekého Blízkeho východu a Stredomoria aj v období antiky. Kresťanstvo takéto predmety (najmä plastiky a obrazy) a ich darovanie veriacimi v kostoloch a na pútnických miestach rešpektovalo a podporovalo od 16. storočia.

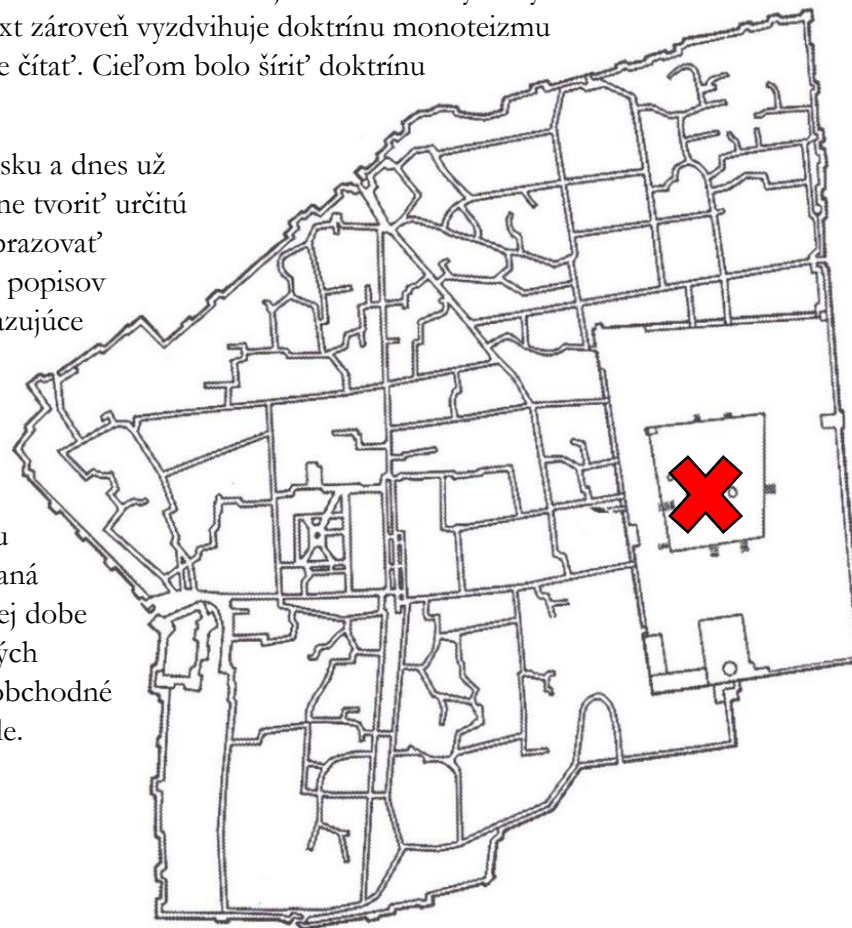
Skalný dóm bol vybudovaný v rokoch 685-691 umájjovským kalifom Abd al-Malikom ibn Marwán (685-705). Stojí uprostred Vznešeného okrsku či areálu mešity al-Aqsá, ktorá je tretím najposvätejším miestom (po podobných okrskoch v Mekke a Medíne) v islámskej tradícii. Ako sa píše v Koráne: „Jedinečný je Ten, ktorý za noci preniesol služobníka Svojho z posvätej mešity (*al-masǧid al-haram*) [tj. Mekky] do najvzdialenejšej mešity (*al-masǧid al-aqsá*), okolie ktorej sme požehnali, aby sme mu ukázali niektoré z našich znamení (...)“ (17:1).

Skala pod kupolou stavby je podľa židovskej tradície „Základným kameňom“, nad ktorým bol vybudovaný prvý, tzv. Šalamúnov chrám. Ide o miesto, kde mal na príkaz Boha obetovať Abrahám svojho syna Izáka (Gn 22). V tradícii islámu je zas „Vznešenou skalou“, z ktorej prorok Muhammad vystúpil do nebeských sfér počas svojej tzv. záračnej nočnej cesty (*al-isrâ' wa l-mi'ráǧ*). Pod skalou sa nachádza malá jaskyňa, tzv. Studňa duší (*Bir al-arwâb*).

Samotná budova Skalného dómu má oktagonálny pôdorys. Predstavuje prvú podobu islámskeho štýlu v architektúre a určitú „vizuálnu deklaráciu“ prítomnosti islámu v meste posvätného pre židov aj kresťanov. Nápis na mozaike nad klenbami kombinuje islámske frázy s úryvkami z Koránu, ktoré sú najmä o Ježišovi (Ísá) a zdôrazňujú, že bol prorokom islámu. Text zároveň vyzdvihuje doktrínu monoteizmu (oproti kresťanskej Trojici). Nápis bol pôvodne osvetlený lampami, aby sa dal dobre čítať. Cieľom bolo šíriť doktrínu islámu a prepojiť samotnú budovu ako aj učenie islámu s Jeruzalemom.

Mozaiky Skalného dómu spolu s podobnou výzdobou Umájjovskej mešity v Damasku a dnes už neexistujúcimi umájjovskými mozaikami v Prorokovej mešite v Medíne mali spoločne tvoriť určitú vizuálnu deklaráciu Umájjovcov, teda ich víziu islámu. Mozaiky v Damasku mali zobrazovať „pozemský raj“ v podobe záhrad a budov na brehu rieky. Mozaiky v Medíne, podľa popisov geometrické a abstraktné, symbolizovali „nebeský raj“. Mozaiky v Jeruzaleme, zobrazujúce kompozície vegetácie (vinná réva, datľové palmy ako symboly hojnosti) a klenotov (koruny, tiary a pod.), vyjadrujú triumf islámu – v lokálnom kontexte v Jeruzaleme, globálne v muslimskom svete.

Budova bola v krížiackom období mylne považovaná za Šalamúnov chrám a premenená na „Chrám pána“. Pôvodnú mozaiku vonkajšej výzdoby Skalného dómu nahradili v 16. storočí iznickou keramikou a od 50. rokov 20. storočia je obnovovaná v tomto štýle jordánskou kráľovskou rodinou Hášimovcov. Skalný dóm je v súčasnej dobe hlavným symbolom palestínskej identity a jeho obraz môžeme nájsť skoro na všetkých palestínskych emblémoch – od znakov politických strán a militantných skupín cez obchodné logá až po neodmysliteľné zobrazenia v palestínskych domácnostiach doma aj v exile.

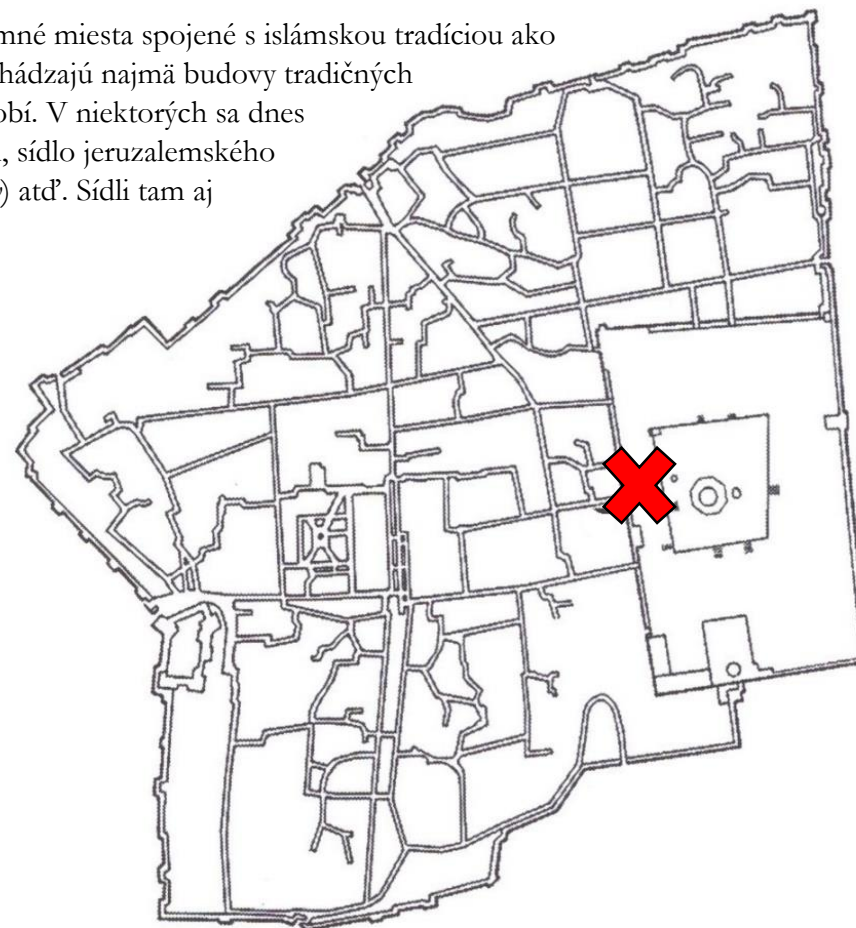

Muslimské žiačky na ceste do školy v areáli al-Aqsá. Lokalita Vznešený okrskok je niekedy muslimami zjednodušene označovaná aj ako svätyňa či areál al-Aqsá, v židovskej tradícii, ako sme už spomenuli vyššie, je nazývaná ako Chrámová hora.

Podľa islámskej (aj židovskej) tradície bude mesto Jeruzalem a jeho okolie dejiskom posledného súdu a iných eschatologických udalostí. Islámska tradícia hovorí, že „na konci vekov“, keď sa Ježiš vráti na zem (do Umajjovskej mešity v Damasku), postaví sa do čela „pravoverných“ a usídlí sa v Jeruzaleme v oblasti Haramu. Tu bude aj miesto posledného súdu (tzv. „rovina zhromaždenia“). Pod klenbami obklopujúcimi hornú platformu oblasti by mali stáť „váhy spravodlivosti“, kde sa budú vážiť pred božím trónom a zástupom prorokov a anjelov ľudské skutky. Na základe váhy svojich skutkov sa potom dostanú smrteľníci do raja alebo do pekla. Táto nesmierne významná úloha Haramu viažuca sa k eschatologickému koncu sveta je dôvodom, prečo v ideológii mnohých islamistických či iných politických hnutí v muslimskom svete zaujíma Jeruzalem nezameniteľné kľúčové miesto.

Popri samotnej mešite al-Aqsá a Skalnom dome tu nájdeme mnohé ďalšie významné miesta spojené s islámskou tradíciou ako aj významné historické pamiatky. Na západnej a severnej strane komplexu sa nachádzajú najmä budovy tradičných islámských škôl (*madrasa*) postavené prevažne v ajjúbovskom a mamlúckom období. V niektorých sa dnes nachádzajú úrady a kancelárie islámskej nadácie (*waqf*), knižnice, pamiatkový úrad, sídlo jeruzalemského veľkého muftího, súkromné byty ako aj sídlo izraelskej pohraničnej stráže (*Magan*) atď. Sídlí tam aj niekoľko základných a stredných škôl určených pre chlapcov alebo pre dievčatá.

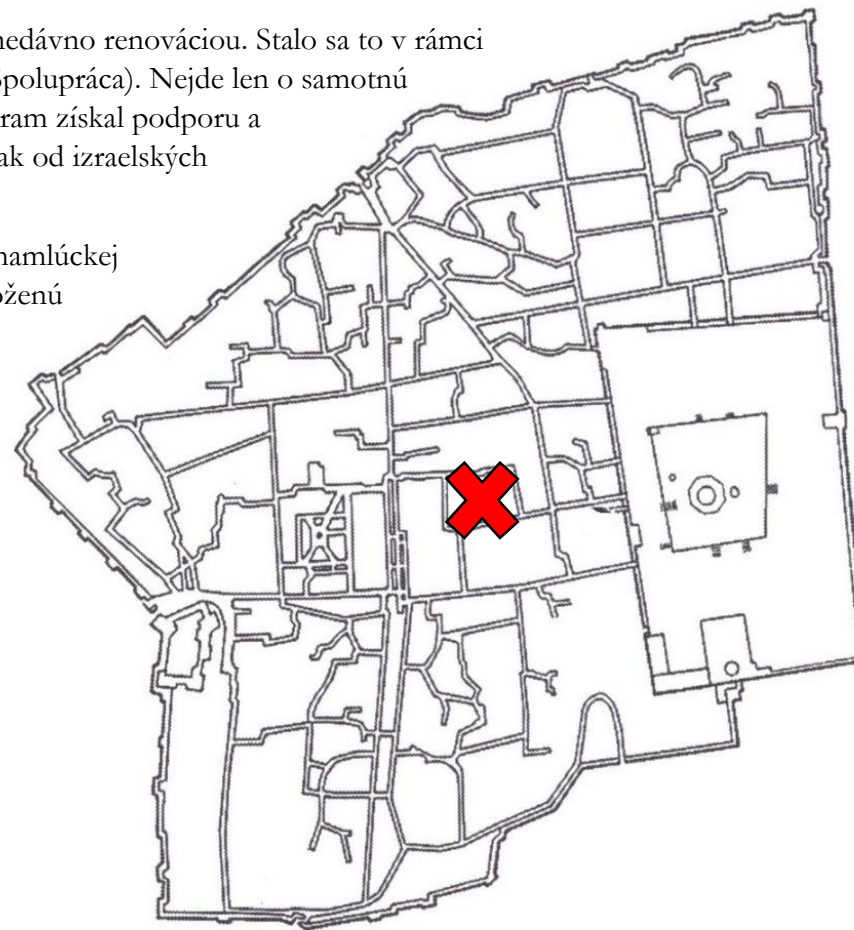

Palác a hrobka mamluckej princeznej Tunšúq. Jeruzalem má po Káhire, Damasku a Aleppu navyše architektonických pamiatok z mamluckej éry, no napriek tomu si je málokto vedomý tohto faktu. Tieto pamiatky preto zostávajú jedným zo skrytých pokladov kultúrneho dedičstva mesta. V rámci mamluckej architektúry dominujú najmä islámske školy (*madrasa*), hrobky (*maqám*) a ubytovanie pre pútnikov (*ribát*). V rámci Jeruzalema ide celkom o 60-80 objektov, ktoré sú prevažne sústredené v oblasti Haram aš-šaríf.

Najvýznamnejšia a rozlohou najväčšia stavba v Jeruzaleme je komplex postavený mamluckou princeznou Tunšúq. Tvoria ho palác a hrobka (Dár / Saráj wa maqám al-Sitt Tunšúq al-Muzaffaríja), ktoré boli postavené v rokoch 1392 až 1398. Komplex sa nachádza medzi ulicami Aqabat at-takíja a Aqabat as-saráj, kúsok od Chrámu Božieho hrobu. V roku 1552 bol prebudovaný Roxelánou (Hürrem Chásekí Sultán), manželkou sultána Sulejmána I. Zákonodarcu (1520-1566), a premenovaný na Komplex sultánovej manželky (Imárat Chásekí Sultán). Fungoval ako dobročinná kuchyňa pre chudobných a ako islámska nadácia (*waqf*). Dnes je tu umiestnená Priemyselná škola islámskeho sirotinca (Dár al-ajtám al-islámíja as-sináíja).

Na rozdiel od mnohých iných islámskych pamiatok v Jeruzaleme budova prešla nedávno renováciou. Stalo sa to v rámci revitalizačného programu Starého mesta Jeruzalema v réžii nadácie at-Ta'áwun (Spolupráca). Nejde len o samotnú rekonštrukciu pamiatky, ale aj o jej prepojenie s komunitami Starého mesta. Program získal podporu a ocenenie od Nadácie Agá Chána, od Arabského fondu, tiež od UNESCO, nie však od izraelských či palestínskych úradov.

Na ukážke vidíme priečelie hrobky ozdobené obľúbeným dekoračným prvkom mamlúckej architektúry: *ablaq*. Ide o akúsi „kamennú intarziu“, architektonickú techniku založenú na striedaní radov svetlých a tmavých kameňov.

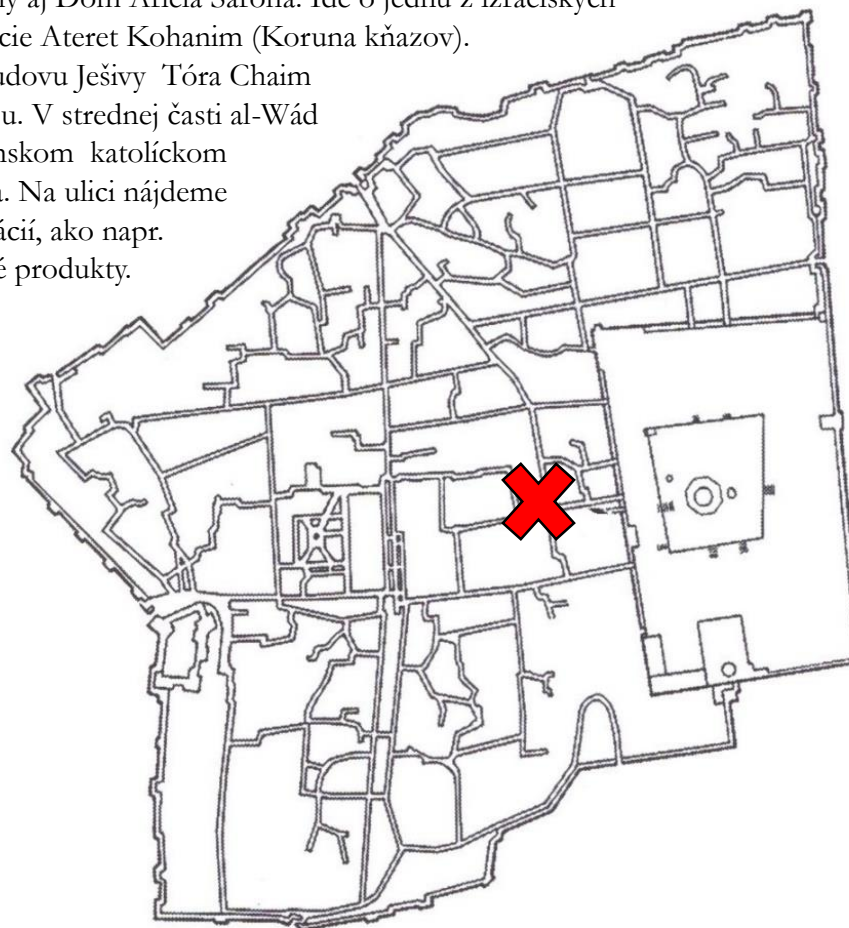
Obchod s korením na ulici al-Wád. Údolná ulica je jednou z hlavných tepien jeruzalemského Starého mesta. Vede zo severu od Damaskej brány cez Muslimskú štvrť až k severnému vchodu námestia Západného múru. V staroveku sa táto lokalita označovala ako údolie výrobcov syra – po grécky Tyropoeon. Po zničení Jeruzalema Titom (v roku 70) už spomínaný rímsky cisár Hadrián založil na tomto mieste rímsku kolóniu Aelia Capitolina (v roku 135). Bola postavená podľa bežného rímskeho vzoru – nové mesto v severo-južnom smere rozdeľovala ulica Cardo Maximus a vo východo-západnom smere Decumanus. Okrem nich bolo vytvorené aj Cardo Secundus, ktoré sa zachovalo v dnešnej ulici al-Wád. Pôvodne pomerne strmé údolie bolo v priebehu času stále viac a viac vyplňané troskami, takže dnes z neho zostal len plochý žľab. Ide o typické mestské údolie, ktoré rozdeľovalo mesto na západnú a východnú časť. Časom sa jednoducho začalo označovať ako „údolie“, čo sa odráža v dnešných názvoch.

Na ulici al-Wád sa nachádza niekoľko významných objektov. Hneď pri Damaskej bráne nájdeme malú mešitu a studňu Šúrbadžího z roku 1686.

Smerom na juh na klenbe nad ulicou bol postavený tzv. Beit Wittenberg nazývaný aj Dom Ariela Šarona. Ide o jednu z izraelských osád v Muslimskej štvrti Starého mesta, ktorá je od roku 1986 v správe organizácie Ateret Kohanim (Koruna kňazov).

Hlavné sídlo tejto osadníckej organizácie je na južnom konci tejto ulice. Ide o budovu Ješivy Tóra Chaim založenej v roku 1886, ktorá bola v roku 1976 zakúpená osadníckou organizáciou. V strednej časti al-Wád sa nachádza rakúsko-uhorský hospic z roku 1863. A tesne vedľa neho, pri arménskom katolíckom chráme Panny Márie v bolestiach, sa nachádzajú III. a IV. zastávka Via Dolorosa. Na ulici nájdeme aj dve verejné studne zo 16. storočia z osmanskej doby. Je tu aj niekoľko reštaurácií, ako napr. všeobecne známa al-Šukrí a tiež veľký počet obchodov, predávajúcich rôznorodé produkty.

Lokalita je súčasťou mestského trhoviska (*súq*) a je možné tu kúpiť oblečenie, kozmetiku a parfémy, Korány či iné muslimské náboženské predmety a tiež korenie. Al-Wád je zrejme najrušnejšou ulicou Starého mesta.

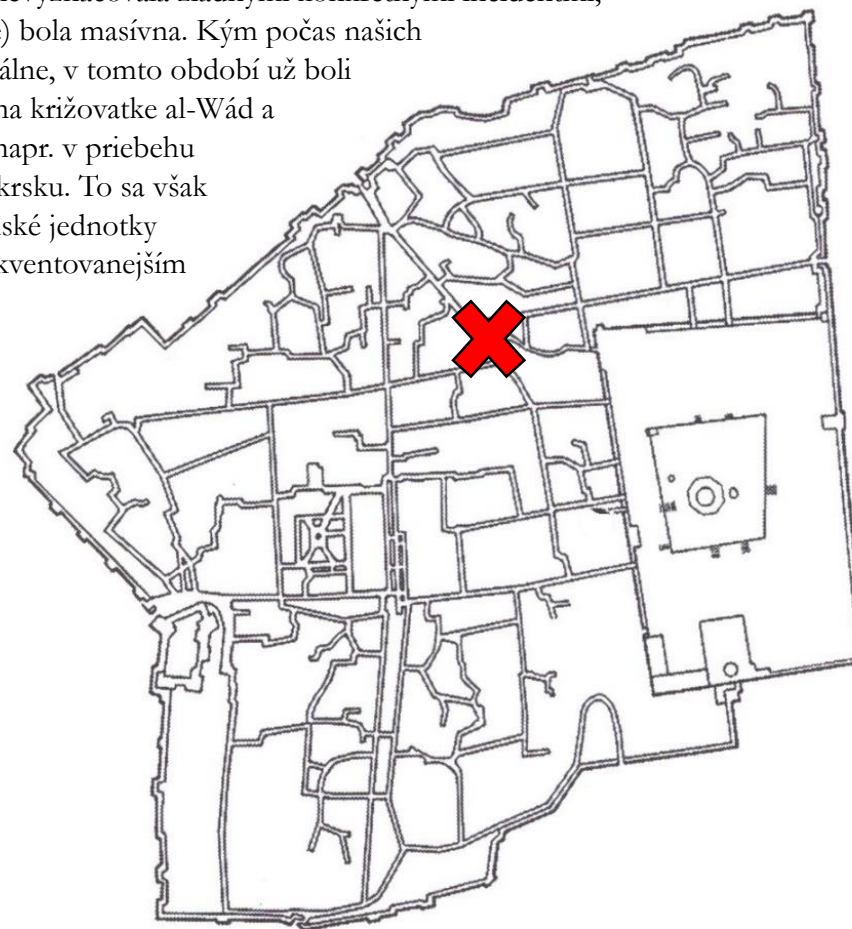

Izraelská hliadka na ulici al-Wád. Keďže ide o rušnú ulicu so strategickou polohou, kde sa navyše stretávajú všetky miestne komunity a tiež aj turisti, izraelské úrady zriadili pri III. zastávke križovej cesty na Via Dolorosa kontrolný bod (*checkpoint*).

Odkedy Izrael v roku 1967 obsadil v rámci okupácie Západného brehu aj východný Jeruzalem, zaviedol tu vojenskú správu s kontrolnými bodmi a pravidelné hliadky sa stali súčasťou každodennej reality. V tomto smere sa nič nezmenilo ani po izraelskej jednostrannej anexii Jeruzalema a okolia. Práve naopak. S expanziou židovských osád v muslimských a kresťanských častiach mesta, ktorá vyústila do otvorených konfrontácií najmä počas prvej a druhej *intifády* (palestínskeho ľudového povstania a odboja v rokoch 1987-1993 a 2000-2005) a tiež aj v období palestínsko-izraelských konfliktov (napr. v Gaze či v Džaníne), boli (a sú) bezpečnostné opatrenia neustále posilňované.

V čase nášho pobytu v auguste a septembri 2022 sa bezpečnostná situácia síce nevyznačovala žiadnymi konkrétnymi incidentmi, no prítomnosť izraelských bezpečnostných síl (najmä pohraničných síl a polície) bola masívna. Kým počas našich predchádzajúcich výskumov boli mnohé kontrolné body iba dočasné či neformálne, v tomto období už boli naplno vybudované a v permanentnej prevádzke. Platí to aj pre kontrolný bod na križovatke al-Wád a Via Dolorosa. V minulosti tu boli umiestnené vojenské jednotky len ojedinele, napr. v priebehu ramadánu či pri príležitostných eskaláciách na Chrámovej hore / Vznešenom okrsku. To sa však zmenilo, kontrolný bod tu funguje nepretržite, a preto tu nainštalovali pre izraelské jednotky aj striešku. Najdramatickejšia zmena nastala pri Damaskej bráne, ktorá je najfrekventovanejším muslimským vstupom do Starého mesta. Namiesto voľne postávajúcich členov izraelských bezpečnostných síl sa tu vybudovali tri masívne hliadkové veže a pribudli mnohé kamery. Podľa vyjadrenia Amnesty International pripadá v jeruzalemskom Starom meste na každých päť metrov jedna kamera. Tie sú navyše napojené na programy na rozpoznávanie a registráciu tvárí, ako je napr. softvér zvaný Červený vlk. Týmto počínom sa okupovaný východný Jeruzalem (a najmä Staré mesto) stal asi najviac monitorovaným verejným priestorom na svete a akýmsi laboratóriom kontroly.

Osadnícke organizácie vo východnom Jeruzaleme. Osadníci sú Izraelčania a židia zo zahraničia, ktorí tvoria obyvateľov izraelských osád postavených na okupovaných územiach (vrátane východného Jeruzalema so Starým mestom).

Po šesťdňovej vojne v roku 1967, na územiach získaných a okupovaných Izraelom (Západný breh, Gaza, Golanské výšiny, Sinaj) začali vznikať izraelské osady, teda židovské kolónie. Z pohľadu OSN a medzinárodného práva sú ilegálne, no izraelskými úradmi sú väčšinou (najmä po prijatí štátneho zákona z roku 2018, ktorý definuje Izrael ako štát židovského národa, zrušil arabčinu ako úradný jazyk a považuje rozvoj židovského osídlenia za národnú hodnotu) uznávané ako integrálne súčasť Izraela.

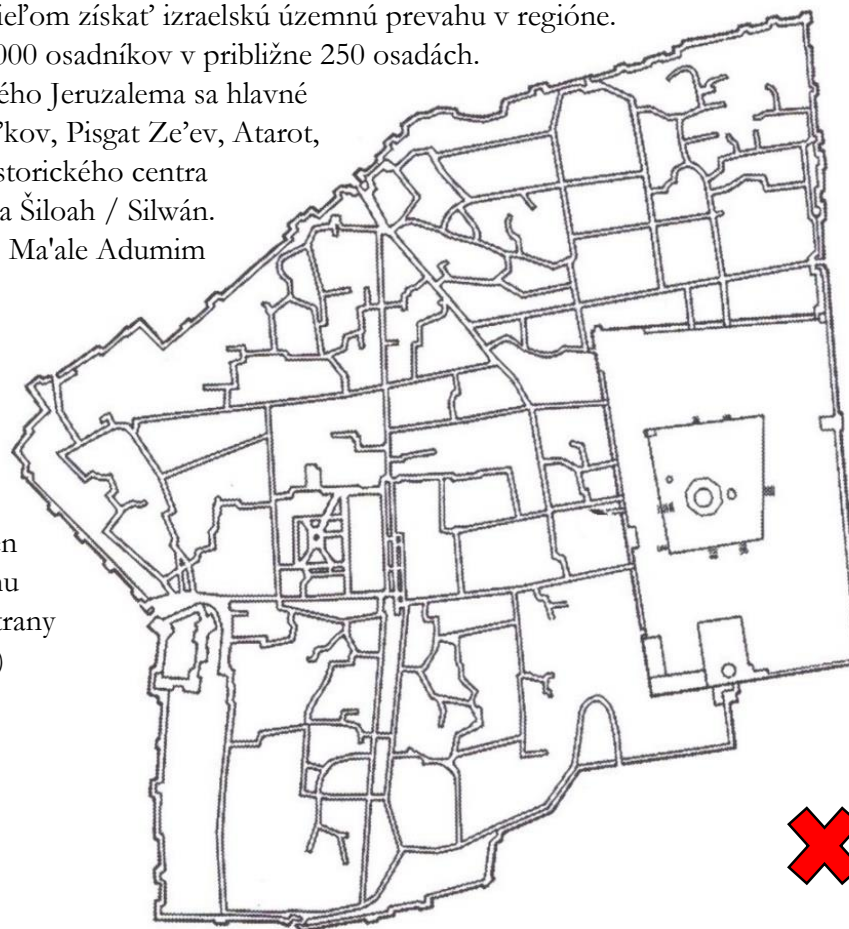
Pod výrazom „osada“ môžeme rozumieť rôzne židovské osídlenia: mestá, štvrte, tzv. osadnícke bloky, osadnícke domy, hraničné osídlenia a predsunuté stanoviská. Stavanie osád je jedným zo stratégií politickej pravice s cieľom získať izraelskú územnú prevahu v regióne.

V roku 2023 žilo na okupovaných územiach a na Golanských výšinách cca 695 000 osadníkov v približne 250 osadách.

Z toho počtu ich 220 000 bývalo vo východnom Jeruzaleme. V oblasti východného Jeruzalema sa hlavné izraelské osady nachádzajú v mestských častiach. Ide o štvrte na severe: Neve Ja'kov, Pisgat Ze'ev, Atarot, Ramot, Har Adar; a na juhu: východný Talpíjot, Gílo, Har Homa. V blízkosti historického centra mesta ide o osadnícke domy v Starom meste, Šimon ha-caddik / Šajch Džarrah a Šiloah / Silwán. V širšej oblasti sú to osadnícke bloky Guš Ecion na juhu, Givat Ze'ev na severe, Ma'ale Adumim a tzv. oblasť E1 na východe.

Organizácie ako napr. Ateret kohanim (Koruna kňazov) založená v roku 1978 sa snažia systematickým osídľovaním vybraných oblastí a zriadením tzv. národných parkov vytvoriť tzv. štít okolo Jeruzalema, aby tak izolovali Staré mesto od palestínskych území. V oblasti Silwánu sú osadnícke aktivity koordinované hnutím El'ad (Nadácia Ir David), ktorý spravuje archeologickú lokalitu tzv. Dávidovho mesta (Ir David). Jeho aktivity finančne podporuje nielen izraelská vláda, ale napr. aj rusko-izraelský miliardár Roman Abramovič, ktorý mu daroval celkom 100 mil. USD. Činnosť nadácie je predmetom kritiky napr. zo strany izraelskej archeologicko-aktivistickej organizácie Emek šaveh (Spoločné základy) založenej v roku 2008.

Na fotografii je vidieť izraelskú vlajku zo znakom (harfou) El'adu, ktorá veje nad izraelskou osadou v palestínskej štvrti Silwán. V pozadí je tiež vidieť tzv. bezpečnostnú bariéru, teda „múr“ rozdeľujúci židovské a palestínske osídlenia v rámci okupovaného východného Jeruzalema.

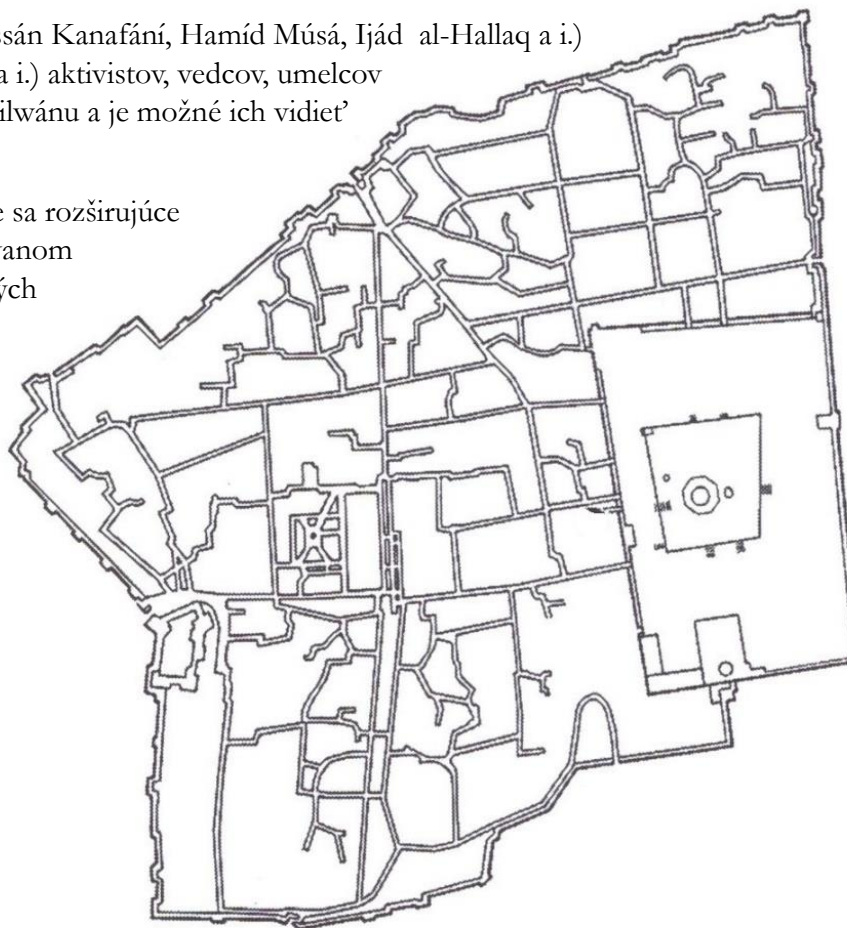
Projekt „Som svedkom Silwánu“

Veľkolepý umelecký projekt slúži na podporu dlhodobej snahy obyvateľov Silwánu, palestínskej štvrte ležiacej na juh od Starého mesta. Upozorňuje na zvýšenú aktivitu izraelských osadníckych organizácií v tejto lokalite. Obrázky očí sú vytvorené a inštalované medzinárodným kolektívom umelcov v spolupráci s miestnymi aktivistami.

Projekt „Som svedkom Silwánu“ sa snaží zviditeľniť a upozorniť všetkých obyvateľov, a najmä návštevníkov Jeruzalema, na vyostrenú situáciu spôsobenú počinaním radikálnych osadníkov v oblasti. Prejavuje sa šikanovaním palestínskych usadlíkov, násilným vyvlastňovaním ich majetku osadníkmi atď.

Inštalácia obsahuje veľké obrazy a graffiti očí palestínskych (Ghassán Kanafání, Hamíd Músá, Ijád al-Hallaq a i.) a medzinárodných (Che Guevara, Sigmund Freud, George Floyd a i.) aktivistov, vedcov, umelcov a ďalších známych osobností. Ich oči sú roztrúsené po kopcoch Silwánu a je možné ich vidieť aj z veľkej diaľky.

„Oči Silwánu“ pozerajú priamo na turistické miesta ako aj na stále sa rozširujúce židovské osady v oblasti. Projekt upozorňuje na fakt, že v okupovanom východnom Jeruzaleme v dôsledku osadníckych aktivít v posledných desaťročiach boli už tisíce Palestínčanov nútených opustiť svoje domovy. Vedúci komunitného centra Silwánu Džawád Sijám projekt charakterizoval takto: „Tieto nápadné oči hovoria ľuďom, že ich vidíme a oni by mali tiež vidieť nás... Chceme tým povedať, že sme tu a že milujeme svoju zem a svoje domovy.“ Webová stránka: <https://www.iwitnesssilwan.org/>

ODPORÚČANÉ ČÍTANIE

ARMSTRONG, Karen. *Jeruzalém*. Praha: Lidové Noviny, 1999.

BENVENISTI, Meron. *City of Stone: The Hidden History of Jerusalem*. Berkeley - Los Angeles: University of California Press, 1996.

CHIODELLI, Francesco. *Shaping Jerusalem: Spatial Planning, Politics and the Conflict*. London – New York: Routledge, 2018.

DUMPER, Michael. *The Politics of Sacred Space: The Old City of Jerusalem in the Middle East Conflict*. Boulder – London: Lynne Rienner Publishers, 2002.

GRABAR, Oleg. *The Dome of the Rock*. Cambridge, Belknap Press, 2006.

GRABAR, Oleg & KEDAR, Benjamin Z. (eds.). *Where Heaven and Earth Meet: Jerusalem's Sacred Esplanade*. Austin: University of Texas Press, 2010.

HOCHBERG, Gil Z. *Visual Occupations: Violence and Visibility in a Conflict Zone*. Durham – London: Duke University Press, 2015.

KELLEY, Justin L. *The Church of the Holy Sepulchre in Text and Archaeology*. Oxford: Archaeopress, 2019.

KHALIDI, Rashid & TAMARI, Salim. *The Other Jerusalem: Rethinking the History of the Sacred City*. London - Jerusalem: Institute for Palestine Studies - The Khalidi Library, 2020.

MAYER, Tamar & MOURAD, Suleiman Ali (eds.). *Jerusalem: Idea and Reality*. London – New York: Routledge, 2008.

MENDEL, Miloš. *Náboženství v boji o Palestinu. Judaismus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu*. Brno: Atlantis, 2000.

MEŠŤAN Pavol. *Jeruzalém - duchovná metropola sveta, návrat na javisko dejín*. Bratislava: SNM - Múzeum židovskej kultúry, 2012.

NAJEM, Tom & MOLLOY, Michael & BELL, Michael & BELL, John (eds.). *Contested Sites in Jerusalem: The Jerusalem Old City Initiative*. London – New York: Routledge, 2017.

PULLAN, Wendy & STERNBERG, Maximilian & DUMPER, LARKIN, Michael & CRAIG KYRIACOU, Lefkos. *The Struggle for Jerusalem's Holy Places*. New York – London: Routledge, 2014.

RICCA, Simone. *Reinventing Jerusalem: Israel's Reconstruction of the Jewish Quarter after 1967*. London: I.B. Tauris, 2007.

WHARTON, Annabel Jane. *Selling Jerusalem: Relics, Replicas, Theme Parks*. Chicago: University of Chicago Press, 2006.

יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ
הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם
יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ
הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם
יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ
הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם
יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ יְרוּעָלַיִם הַקֹּדֶשׁ

Vidieť Jeruzalem:

Naratívy Jeruzalema v súčasných náboženských kontextoch

Jeruzalem bol a neustále zostáva spojovacím bodom a zároveň kameňom úrazu medzi judaizmom, kresťanstvom a islámom. Pracovníci Katedry porovnávacej religionistiky FiF UK Ivica Štelmachovič Bumová, Attila Kovács a Dominik Čisárik podnikli v auguste a septembri 2022 študijnú cestu spojenú s terénnym výskumom v tejto lokalite. Ich cieľom bolo zmapovať a analyzovať vzťahy medzi jednotlivými náboženskými a etnickými komunitami v jeruzalemskom Starom meste. Výskum bol zameraný predovšetkým na izraelské a palestínske, ale aj židovské, kresťanské a muslimské vizuálne reprezentácie a otázku, ako sa tieto vizuálne symboly a objekty prejavujú vo verejnom priestore a spoluvytvárajú identity jednotlivých komunit. Táto malá výstava je skromným výberom z tohto výskumu.

